

1. 615.388/9

2000 7

∞ БІБЛІОТЕЧКА НАШОГО ПРИЯТЕЛЯ ∞
ВИПУСК 9.

В королівстві Італії

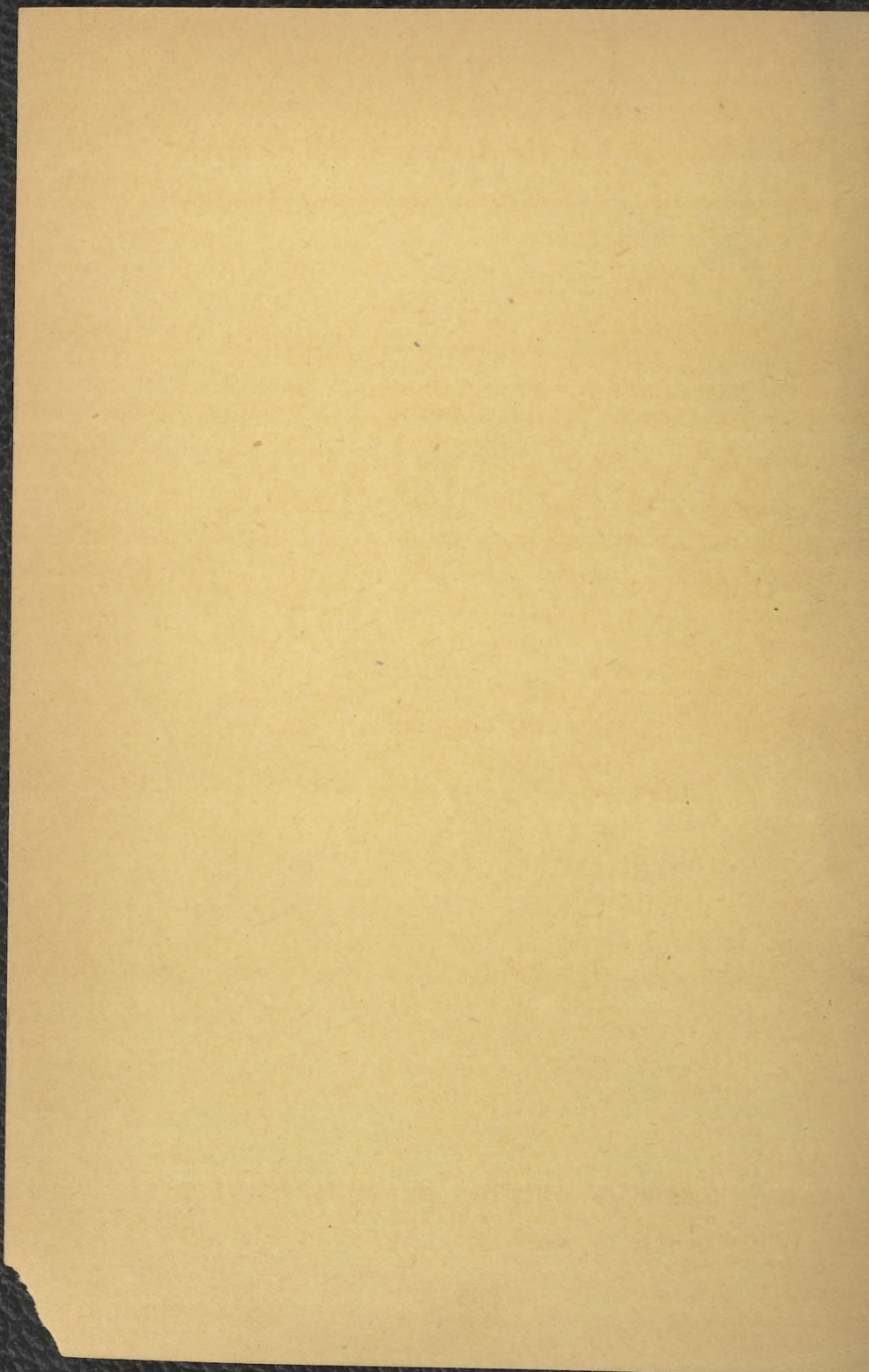
Зух-Клаповух
та
Роман Лопух

ЧАРІВНА КАЗКА З РИСУНКАМИ АВТОРА
ПЕРЕДМОВА О. Ір. НАЗАРКА ЧСВВ.

ЛЬВІВ

1936

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НАШ ПРИЯТЕЛЬ“

„БІБЛІОТЕЧКА НАШОГО ПРИЯТЕЛЯ“
ВИПУСК 9.

ВАСИЛЬ КОРОЛІВ-СТАРИЙ

ЗУХ-КЛАПОВУХ
ТА
РОМАН ЛОПУХ

ЧАРІВНА КАЗКА
З РИСУНКАМИ АВТОРА
ПЕРЕДМОВА О. Ір. НАЗАРКА ЧСВВ.

ЛЬВІВ

1936

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НАШ ПРИЯТЕЛЬ“

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017820491

I. 615:388 / 9

З друкарні ОО. Василян у Жовкві

Передмова.

Василь Королів-Старий народився 1879 р. в містечку Ладині на Полтавщині. Батько його був православним панотцем і одночасно професором реальної гімназії в Полтаві. Прадід був мабуть старшиною шведської армії, що прийшла з Карлом XII. у 1709 р. під Полтаву, де й був він ранений і там же залишився.

В десятому році життя малий Василько разом із Симоном Петлюрою вступив до духовної бурси, а потім перейшов до духовної семінарії в Полтаві. Хоч духовну семінарію й скінчив, однак священником не став. У 1899 р. вступив до харківського ветеринарського інститута, що його покінчив з титулом доктора.

Спершу працював у Московщині, але потім перенісся на Україну. Военні події та переслідування москалями галичан мали переломове значення в його житті, й він перейшов на католицизм. А 1919 році уряд Української Народньої Республіки вислав Д-ра Королева до Праги, як члена дипломатичної місії. Тут у Празі одружився з Наталею Дунін-Борковською, відомою тепер авторкою різних католицьких творів. Сьогодні живуть вони в родинному містечку св. Людмили, в Мельнику біля Праги.

Ще в дитячому віці малий Василько порі-

шив був, що стане письменником. Уже в 14-ому році життя почав перші письменницькі спроби, а в 16 році видавав у семінарії часопис «Плахта». В 1896 р. до Диканьки, де тоді батько Василя був парохом, приплентався якийсь дурисвіт-заклинач бліх і мишей. Дідичі та диканська інтелігенція повірила заклиначеві, що дуже обурило молоденького Василя. Він описав цю подію та переслав до найбільше поширеної тоді газети «Син отечества» в Петербурзі. Опис видрукували та запросили малого Королева на постійного співробітника. Від цієї пори (а було це сорок років тому) він уже не випускав пера зо своїх рук.

Першу українську брошуру написав Др. Королів у 1903 р. Мала вона назву «Як вибрати коня» й вийшла вона досі в сімох виданнях. Найбільшого поширення діждалася його праця «Скотолічебник». Хоч це була українська книжка, то на її видання дало гроші царське правительство, бо оцінило її незвичайну вартість для хліборобського господарства. Міністерство домагалося навіть від автора дозволу на переклад на московську мову, одначе автор дозволу не дав. В тому часі працював він більше науково в ділянці ветеринарії, але одночасно писав в київській «Раді» та в інших українських часописах, а також як театральний критик при театрі М. Садовського. Від 1908 р. був директором київського часопису «Час», виготовляв широко знані «Часові» календарі, складав словники. Підчас революції був редактором «Книгаря», провадив видавництво: «День», «Відродження», «Сміх». На еміграції написав повість для юнацтва «Чмелик», казки для дітей «Нечиста сила», чимало сценіч-

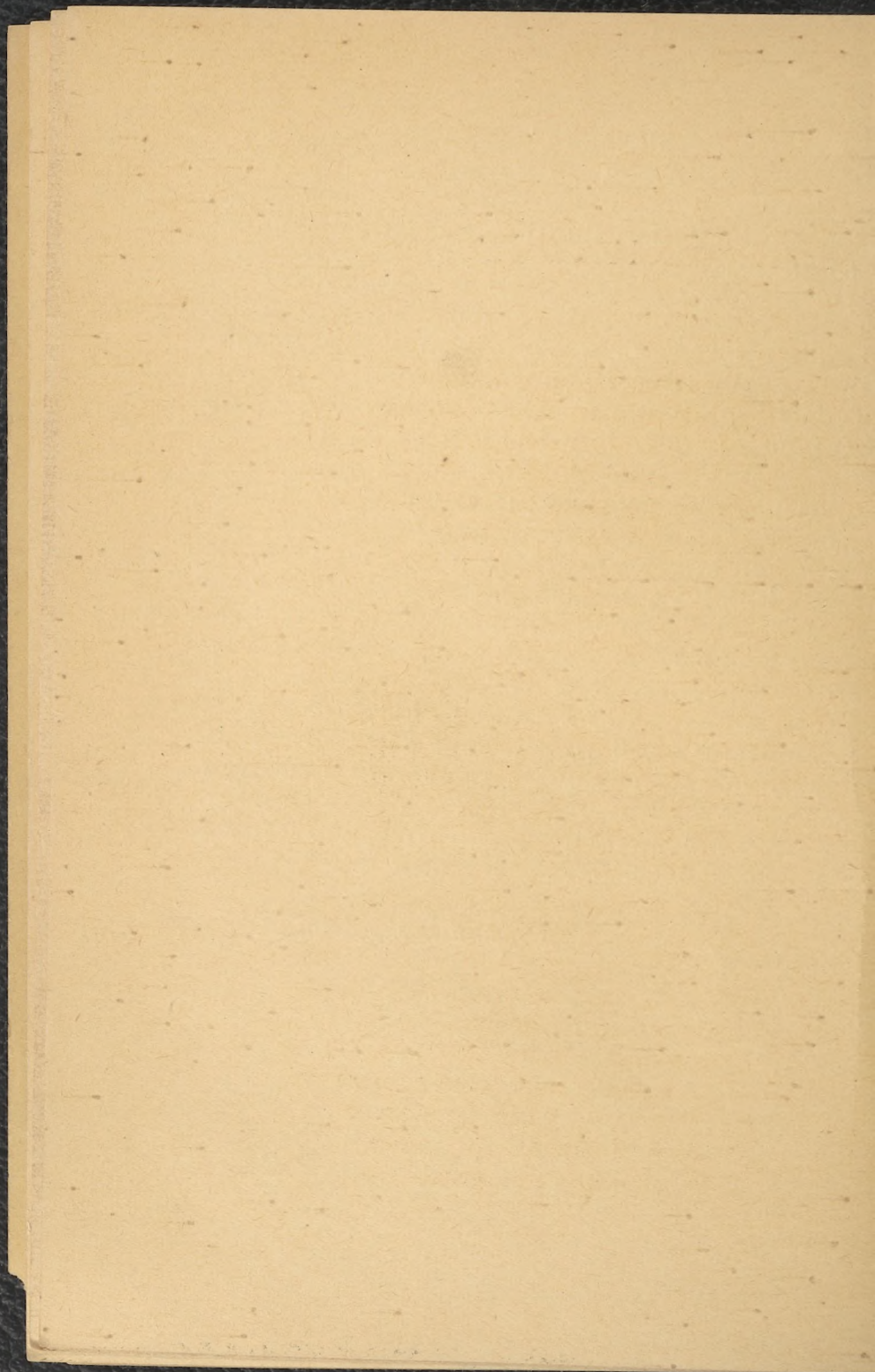
них творів для дитячого театру, багато переклав із чеської та словацької мови.

Василь Королів належить до плодovitих письменників. Загалом працював він більше як у 50 часописах, видав пeverх 100 книжок і брошур, а статей і новель то й підрахувати не можна. В останніх роках почав присвячувати більше часу малярству. З більших його малярських праць слід вирізнити малювання церкви ОО. Василян в Імстичеві на Закарпатті, образ у ОО. Францішканів у Празі й ще дещо в підкарпатських Василян.

Перед кількома роками мав я честь познайомитись з цією гарною людиною. Вже при першій стрічі з ним здивувало мене велике багатство його духа. Василь Королів це напpавду людина дуже розумна й образована. Скорий до посвят для загальної справи, з радісним поглядом на світ, любитель молоді, але передусім і надусе хрустальний характер і щирий католик.

Видаємо цю його моральну казку «Зух-Клаповух», щоб познайомити та звязати з автором українську дітвору та молодь і бодай скромно вшанувати сорокові роковини письменницької діяльності цієї небуденної людини.

о. Іриней Назарко ЧСВВ.

I.

У байраці між горами
Притулилась між горбами
Вся обдерта догола
Хатка вбога та мала.
Як бабусенька старенька,
Сліпоока та низенька,
В гомінкий вона потік
Умочила один бік,

Тож здалеку й не пізнати:
Чи копиця то, чи хата,
Чи курник, чи може хмиз,¹⁾
Що хтось кинув між беріз.
Дах увесь їй пооблазив,
Стін давно ніхто не мавав,
Лати в небо вже стремлять,
А нема кому справлять,
Бож в тій жалісній хатині,
Що дрімала у долині,

Проживав жебрак Матвій,
Шкутильгавий і кривий.
А його жона, Горпина,
Мала хворі ноги й спину
Й так зігнулась, як дуга,
Або куряча нога.
Як їй зокола білити
Коли й в хижі²⁾ вже ходити
Інших їй нема доріг,
Як від печі — на поріг?!
Та й то тяжко — було — диха...
Натерпілась досить лиха,
Тому й зла була, аж страх,
Як крутило їй в ногах.
Жиючи в такій то хаті,
Важко радощів зазнати,
Та й хто добрим може быть,
Як його хвороби мнуть?!
Та Матвій-жебрак з старою
Жив, як риба із водою:
Любив жінку шанувать,
Вона ж — в хаті лад давать.
Що ж, Матвій ще бадьорився,
То й по жебрах волочився
І по селах, і до міст,
В дні скоромні,³⁾ і у піст,
Псальми він виводив тужно,
Як мед бджоли, — брав яльмужну,⁴⁾
Й хліб чи мясо, чи сухар,
Все додому тяг торбар.
Як з порожніми ж міхами
Повертав, то хоч з грибами,
Бож лисички, чи рижок,
Чи опеньки, чи сморжок —

Пхав усе в свої він клунки,
Бо, мовляв: все стравлять шлунки,
Мясо й мед, сухар і гриб, —
Щоб лиш старець не загиб!
А Матвіїха Горпина,
Вичищаючи торбини,
Розкладала всі харчі
І на припічку, й в печі.
Те спекла, а те зварила,
Та на зиму все сушила:

Гриби, ягоди та хліб,
Сочевицю, горох, біб,
Навіть кості, сир, чи рибу,
Пирога, чи паски скибу, —
Все — у піч, в гарячий дух,
Аж по хаті йшов сопух!
Зате ж повно сушениці
Було в баби на полицях,
Аж сміялись з них старці
Та дразнили: — «сушенці».
Ці ж на посміх не зважали,
Все сушили, все складали,

А тому-то баба й дід
Страву мали на обід.
Хоч були вони бездітні,
В світі чулись не самітні:
Був в Матвія побратим —
Теж каліка, дід Артим.
Мав він років з дев'яносто,⁵⁾
А тягав ще старі кості
Й срібну луду⁶⁾ на очах
Та ще й ліру на плечах.
Жив далеко від долини:
Пішки буде зо три днини,
З проводарем у яру
Собі викопав нору.
Але ж мало жив в землянці:
Все блукали сіроманці
Аж ген-ген по ярмарках,
Й дід співав неначе птах!
Як виходив з дому зрана, —
За плече тримавсь Романа.
Ромко ж — бідний сирота
Ще від самого хреста,
Хоч брудний, але ж хороший, —
Був жебрацький міхоноша,
Звик, бідака, до міхів
Й сам також виводив спів.
А, щоб збарвити дні сірі,
Цильно вчився грать на лірі:
Сподівався бо юнак
Вік прожити, як жебрак.
Мав Артим тверду надію,
Що сконає у Матвія,
Над потоком, при горі,
У Матвієвім дворі.

Бож була у них умова —
Нерушима постанова:

Як нездужатиме дід
Вижебрать собі обід,
А захоче спокій мати,
»На сушенім« у цій хаті, —
Стане там без жадних див
»Новий кооператив«.

Поки ж міг іще співати
Й по дворах книші збирати, —
На Романа торби клав
Й до Горпини відсилав.

Різну їжу, хліб, пшеницю,
Мак, із яблук крижаниці,⁷⁾
Часом, ніби рідний брат,
Не жалів і грошенят.

Так недужі та тужливі
Не були старці щасливі,
І минав сумний їх вік:
День — що день, а рік — що рік.

II.

Промайнуло красне літо,
На горах мовчать трембіти,⁸⁾
Став між скелями в лісах
В присмерку ходити страх.
Жебракові ждять з торбами
Трохи лячно між горами,
Коли ж спізниться багач, —
Жах бере його, хоч плач!
А тимчасом проти ночі
Нашпорошив уха й очі,
Перевтомлений вкінець
Поспішає посланець —

Навантажений хлопчина,
Немалий, а все ж — дитина,
До Матвія у байрак.⁹⁾
То — Ромась — малий бідак.
Ледве тягне він горами
Важку торбу з пирогами,
Стогнуть ноги та крижі:
Так і ляг би на межі!
Ой, болить Роману спина:
Вже мандрує він три днини,

А ще й — копець, ще й лісок,
Потім — луки, ще й пісок...
Наче витягнув хтось жили —
Так втікає йому сила,
Що лиш з третього горбка
Вгляди́ть хатку жебрака!..
Якось копець переліз
І вступив у темний ліс...
Гей, Романку, припинись,
Бодай трохи підкріпись!
Зняв Роман з плечей торбину
І в отаву затис спину,
(Бо вмовстився під стіжок)
Поклав в рота пірижок.

Й раптом з жаху розвів руки:
Перед ним — страшна тварюка!..

Не велика й не мала,
Зуби в пащі, як пила,
Морда грізна та кирпата,
Клаповуха та бульката,

Осоружна вся й гідка,
Ще, здається, і липка.
Проти Ромка, мов та змора,
Розкорячилась потвора.
Стирчать брови, мов щітки,
З-під них очі, як свічки..
Й такі смутні оті очі, —
Не дивився б проти ночі!
А з-під звислих обох щік
Тече слина, мов потік.

Що ж таке це за скотина?
Шолудива¹⁰⁾ її спина
І зігнулася, мов лук...
Чи це дідько? Рак? Павук?
Чи це кіт? Чи це собака?...
Зтетерів¹¹⁾ наш неборака
Й переляканий заляк,
Наче діткнутий слимак.
І пиріг застряг у роті,
Як нога в густім болоті,
Й зуби вже не цокотять,
І жижки йому тремтять.
Став Роман, як з камня брила,
І потвора, коли б хтіла,
Проковтнула б його враз,
Бож не стямився він вчас.
Та ж вона не зачіпає,
В Ромця очі лиш впирає,
Заглядає так і так,
Немов клянчить, як жебрак.
Ось прийшов Роман до тьми,
Пирога, немов із ями,
З рота витяг та й жбурнув,
Пащу ворогу й заткнув!
Та ж потвора підплигнула
Й немов муху проковтнула.
Ромко довго не чекав:
Другий вже пиріг метав...
Третій, сьомий, вже й двадцятий
Ковта виродок завзятий!
Вже в торбині чути й дно...
Поки ж жертиме воно?
Ромцьо зтиха промовляє:
— Хто ти є, — я не вгадаю,

Але ж бачу, що прошак,
Мабуть, як і я, жебрак!
Та ж того не забуваю,
Що коли я дещо маю,
Прошаківі мушу дати.
Однак мав би й ти зважати,
Що порожня вже торбина
Й зле співатиме Горпина!
Я за день не зів і п'ять,
Ти б же міг і сто умяти!
Пхаю в тебе, як у діру!
Треба ж на все знати міру! —
А потвора кліпа вухом
І, хоч добре хлопця слуха,
Лиш очима обертає
Та на торбу поглядає.
Лячно Ромкові за чуб,
Але ж треба дати на зуб —
Ромко ж має добру душу:
— Як хтось просить, — дати мушу!..
Розв'язав ізнов мішок,
Ще раз витяг пиріжок
І шпурнув його булькатий.
(Клацнув дзвінко рот зубатий).
Легку торбу за шнурок
Прив'язав на батіжок:
— Ну, ходи собі, здорова! —
Й більш не кажучи ні слова,
Побіг Ромко на пісок.
А як видравсь на горбок, —
Зирк! — Аж в нього ось у п'ятах
Знов потвора та завзята!
Присів Ромко на муріг
Й дав останній їй пиріг.

— Й не бере тебе холера,
 Дивовижна ненажера?
 Хто ж ти є, хоч би я знав? —
 А потвора: — Гав-гав-гав!
 — Бий же тебе, сила Божа,
 Та ж ти на пса й непохожа...
 Це ж бо диво! Як же так?
 Пса — та не впізнав жебрак?!
 А мара хвостом вихає,
 Ромцю в очі заглядає,

Гавкає і так, і так —
 Наподоблює собак.
 Виявляє свою дяку
 Й явно хоче до байраку
 Щоб Роман з собою взяв,
 Скаче й просить: — Гав і гав!
 Стає Ромцю веселіше,
 Та й ідеться вже вільніше,
 Бож, хоч зникли пироги,
 Так рамена без ваги!..
 В сінях залишив кирпату,
 Сам вступив тихенько в хату,

Діда й бабу привітав,
Торбу з сумом відв'язав
Й остовпів, бо ж з берегами
Була повна пирогами!
Та Роман давно вже звик
Вчас »прикушувать язик«.¹²⁾
Здивувалася й Горпина:
— Й де ти сили взяв, мій сину?..
Та ж Матвій цікавий тим,
Як ся має дід Артим? —
— Зовсім ніг вже не волоче,
До вас, вуйку, швидше хоче,
Страшійть його сніговій..
Хай поквалить Матвій
Привезти мене до хати, —
Каже, — буду помірати,
Смерть, мовляв, глядить до віч..
Тому й біг я день і ніч!
— »Дай, для друга — вола й плуга!«¹³⁾ —
Старець каже, — зимна хуга¹⁴⁾
Може й завтра налетить,
Чимдуж мушу я спішити!..

III.

І Матвій не зволікався:
Узяв возик — та й подався,
В руці — костур, ззаду — міх..
Не спізнитися б на гріх!..
Тож затемна вийшов з двору
Та, не вглядівши потвори,
Він майнув у дальню путь:
Щоб до діда вчас прибути!
А Горпина ще по хаті
Не спішила шкутильгати.

— »Буде кооператив...« —
Й наче серце хтось здавив.
Міркувала так на ложі:
Чи то ж справитися зможе
Із старою старців?
Це ж бо четверо їдців?
Та коли вже тяжко стане,
Запряже вона Романа,
Бож, хоча він ще й дїтвак,
Розуміє, що та як...
Прецінь сили має досить,
Як такі вже торби носить!..

Теплий попіл із полін¹⁵⁾
Привязала до колін
Й вже пішла будить Романа,
Щоб ставав до праці зрана.
Та, діставшись до дверей,
Хтіла глянуть до сіней,
Бо провітрити перини
Вчора винесла у сіни —
(Приправлялась до біди,
Що надходять холоди.)
Двері в сіни відчинила
Та зненацька остовпіла:

Поверх всіх її перин
Спав якийсь страшний злосин!
Там, задравши кирпу¹⁶⁾ вгору,
Мов свиня, хропла потвора...

Тут Горпина: — »Ох!« та »Ах«...
Де взялася й міць в ногах?!
За кочерги! За лопату!..
Закрутилось все по хаті...

Та прокинувсь саме вчас
На гармідер наш Ромась:
— Добрий ранок, вам, тітусю!.. —
— Ой! Ратуй!.. Бо я боюся:

Дідько в сіни заблукав! —
Але Ромко враз згадав,
Як його важку торбину
Вчора злегчила тварина.

Скочив з печі він на під,
З полу — тільки гуп — на діл,
Й поки тітка моргла оком,
Був у сінях одним скоком,
На пса кинувся, як звір,
Й випхав геть його надвір,

Ледве встиг йому шепнути:
— В саж¹⁷⁾ сховайся, баламуте! —
Сам у хату прудко вбіг
І Горпині впав до ніг.

Та ж Горпина й чуть не хоче:
— Хай не йде мені й на очі!
Чей нажебрала перин
Для спаршивілих тварин? —

— Цуциня це шилохвосте...
Воно, тіточко, не просте!
Як продать його панам,
Заробіток буде вам...

Чув я сам не раз у місті,
Що часами й злотих двісті
За потворну платять твар.
А це ж — перла між почвар!
Коли буде вже здорова,
Дадуть більш, як за корову...
Хай ось прийдуть дід Артим,
Побалакайте ви з ним! —
— Може й діло кажеш, сину...
Звісно, жаль мені перину...

Ну, та вже нехай їй грець,
Псові кістку кинь в хлівець! —
А Роман вже добре баче:
Врятував життя собаче!
Вхопив в руки суху кість —
— Цю навряд чи пес і зість! —
Так собі Ромась міркує
Й до сажка мерщій простує.
— На! Та це вже не пиріг! —
Й кинув кістку за поріг.
— Але знай таку новину:
Я тобі гоїти спину
Буду, лиш мені служи!
Чи ти згоден? Ну, скажи!
Ти ж розумная тварина! —
Промовля до пса хлопчина.

А пес кістку вже умяв,
Задрав кирцу та й — «Гав, гав!»
— От, і добре! — Роман каже
Й салом псові спину маже, —
— Мене звать Роман Лопух,
Тебе ж назву — «Клаповух».
Як нема в сажу свиняки,
Хай саж буде для собаки! —

Роман тітку упросив
Й клаповуха примостив.
Так при цій жебрацькій хаті
Й оселився й пес кирпатий.
А до назви — «Клаповух»
Ромко потім додав «Зух».
Спритний пес, мовляв, і певний,
Стерегти та жерти ревний...
Ромко ж мастить йому масть,
Та панам він... не продасть!

IV.

Ромко тіточку вмовляє,
Пса щосили відживляє.
Каже: — Чимдуж годувать,
Можна ціну більшу взять! —
З хліба випросить шкуринку,
Молочка налле у ринку,

Трохи сала, навіть гриб,
Й мяса, й сиру, й сухих риб.
Що собі в Горпини впросить, —
Усе псові повиносить,
Яка є до їжі річ..
Зух жере і день, і ніч.
Вже потвора розморділа,
Стала кругла, як барила,
А минуло кілька день,
Обросла, як мохом пенъ.
Зросла вчас їй кожушина, —
Почалась бо й хуртовина.
Тисне холод, віє сніг,
Не висовуй босих ніг,
Одягайся потепліше,
Просто ріже морозище..
А у Ромця — й »жупан дран«,
Й босий бігає Роман.
— Ех! Якби ж розбагатіти,
Й чобітки собі купити! —
— Мрії залиши панам,
В постолах теж добре нам.
Пощукай, там десь були
В сінях драні постоли... —
Роман ледве за поріг —
Бачить: міх такий, як стіг!
І так напхано багато,
Ледве Ромко впер у хату,
В міху — диво! кожушок,
Пара добрих чобіток..
Аж Горпина бе об поли:
— Не траплялось так ніколи! —
А штани!.. А шапка! Пас! —
— Немов хтось підслуха внас! —

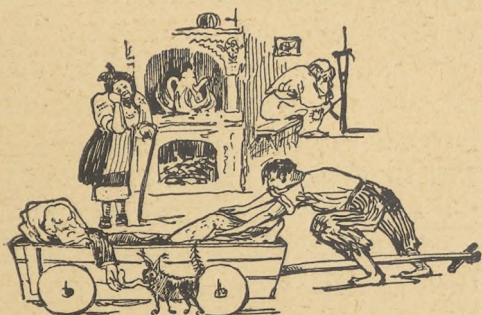
Ромцю кожна річ пасує...
Ромцьо наче кінь басує...
— Тітко! Я — вже не Роман!
Це ж вам з міста зацний пан!..
Однак »пан« той думку має —
Вітром з хати вилітає,
Мчить до сажу. — Клаповух!
Де ти взяв от цей кожух? —
Клаповух в снігу стрибає,
Вигинається та чхає...
— Чи це ти мені все дав? —
А Зух радісно: — Гав! Гав! —
— Й щоб тобі таке зробити,
Щоб ти міг заговорити?! —
Та пєс раптом споважнів
Й дивно наскрізь просвітлів.
Й бачить Ромко: Зух зникає,
Кінь натомість виростає:
Грива довга, красний хвіст,
Спина рівна, як поміст,
А сухі, мов струни, ноги
Так і просяться в дорогу.
Чути звук стремен, підків...
А, сідло?! Ну, так би й сів...
А кінь кивнув на Романа,
Немов просить свого пана,
Щоб мерщій його гнуздав
Та в сідельце насідав.
Та Романко — не роззява,
То хлопчина вельми бравий,
Щастя він не обмина:
Миттю ноги — в стремена,
Й розтулити не встиг рота,
Вже кінь виніс за ворота,

По горбах, луках у ліс
 Ромка вихорем поніс.
 За короткую годину
 Прибули вони в долину.
 Роман дума: в цей мороз
 Я б замерз, коли б був бос!
 Кінь тим часом завертає,
 До стіжка він підбігає,
 А там — возик, а на нім, —
 І Матвій, і дід Артим!

Ромцьо мигом з коня скаче,
 Глянув й мало не заплаче!
 Бідний, бідний дід Артим:
 Купа снігу вже над ним!
 Руки в діда мов та крига,
 В них жебрацькая герлига...¹⁸⁾
 Над візком зхиливсь Матвій...
 Чи живий? Чи вже без мрій?
 Ромцьо б рад їх розбудити,
 Та ж кінь фирка: мов — куди ти?
 Оком вказує візок,
 Ротом ловить мотузок.
 Хлопець все вже розуміє:
 Запрягає, як уміє,

В сідло скочив, тільки мах! —
 Кінь помчав, неначе птах!
 Розрипілись колісцята,
 Повзуть снігом, як лещата,
 Аж луна летить у ліс:
 Скиглить так Матвіїв віз.
 Кінь шляху і не пильнує,
 Крізь яруги він простує
 Та й за хвилю вже прибіг
 До Матвія під поріг.

Вперли Ромко з Клаповухом
 Возик в хату одним духом.
 Баба ж, звісно, — зразу в рев,
 Та Роман гука, мов лев:
 — Роздягайте обох мигом,
 Розтирать їх буду снігом,
 Потім, тітко, варіть чай!
 (Не забудьте й на мій пай!)
 Щось смачного ще для Зуха:
 В нього в шлунку мабуть сухо...
 Я впущу його в покій:
 Праця піде нам хутчій! —
 Зух, ускочивши у хижу,
 Ревне змерзлим руки лиже,

Лиже чоло, щоки, ніс,
 Аж трясеться увесь віз...
 Та що — віз! Тремтить і хата,
 Так стараються хлопята!..
 Й оживають вже діди...
 — Зух наш, тітко, хоч куди!
 Він, кажу, не в тімя битий,
 Мудрий пес і діловитий...
 Коли б, тіточко, не він —
 Похоронний бив би дзвін! —
 Баба — дякувати Зуху,
 А його вже нема й слуху:
 Нишком з хати втік дивак,
 Не схотів він жадних дяк.
 Артим Ромка пригортає,
 Гірко плачучи благає:
 — Вибач, хлопче, мені гріх,
 Що тягав ти важкий міх,
 Вибач лайку й стусани,
 Що дістав ти без вини,
 Якщо буду й далі жить, —
 Хочу тобі відплатити! —
 Мовить Артим мило й гречно!
 — Та пробач і нам сердечно,
 Відтепер у нас ти — »свій«! —
 Каже лагідно й Матвій,
 — Лиш скажи мені, будь ласка,
 Яка твориться в нас казка?
 Де собачка той узавсь
 І куди тепер подавсь? —
 — Радо б вам сказав те, дядьку,
 Та ж я й сам не маю гадки,
 Знаю тільки, що той пес
 Ущасливив дім увесь!.. —

V.

Дме мороз студеним духом,
 Все вкриває білим пухом,
 І земля півмертва спить...
 У Матвія все болить.
 Про Горпину й не казати, —
 Лець повзе вона по хаті.
 Й перемерзлий побратим,
 Що любив тютюнний дим,
 Вже не згадає папушу,¹⁹⁾
 Богу радо б віддав душу...
 Важко у зимі дідам,
 Тяжко німічним людям.
 Усі молять: — Вже б одлига... —
 Ромко ж крутиться, мов дзига:²⁰⁾
 Топить, варить і пере,
 Й серце жаль йому дере:
 Зникли, бач, на те надії,
 Що, як луг зазеленіє,
 Забасує під ним кінь...
 В душі Ромка — темна тінь.
 Засмутивсь зовсім сердега:
 Мов під лід пішов »колега«...
 Де ж загнала заверюха
 Чарівного Клаповуха?...
 Та нема часу на мрії,
 Як старці уже дубіють!
 Взяв сокиру наш Ромась,
 Взяв санки, сухар в запас,
 Ноги взув в солом'яниці,²¹⁾
 А на пальці рукавиці,
 Підтягнув тугіш пасок,
 В руку — любий батіжок

Та й по дрова »їде« в хашу.

— Кооператива ж нащо?

Як за »свого« хочуть взять, —

»Своїм« мушу пособлять!.. —

Як довідалася зрана

Хвора тітка від Романа,

Що утік їм Клаповух,

Каже: — Кепський мав кожух..

Пірря жаль було нам трохи! —

Посумніла, стогне, оха, —

— Хоч він був і песький син,

Та не міг спать без перин..

Ох! Без тебе, Клаповуше,

Загубили б й свої душі

І Матвій, і побратим..

Ми ж подякували чим?

Проявили тим ми дяку,

Що забули про собаку!

Молока хоча б з ведро!..

Хоча б борщику з цебро! —

Довго стара нарікала,

Попіл в печі помішала

Й теплий, з євових²¹) політ,
Привязала до колін.
Коржів в торбу наложила,
Ще і цукром притрусила,
І дарма, що сніг січе, —
Дві перини — на плечел
Поповзла у завірюху,
Щоб шукати Клаповуха.
Обійшла весь двір і сад,
Повернула знов назад.
І кричала, і свистіла,
Так гукала, аж упріла,

Виглядала в поле, в ліс, —
Наче вихор десь заніс,
Наче впав Зух у криницю
І втопив там таємницю!
— Але, що вже не кажи,
Хай перини у сажі!
Як повернеш — май гостинець! —
І поклала все в свининець.
Вийшла... й бачить, ніби сон:
Хату охопив вогонь...
— Господи! — кричить Горпина,³ —
То ж в огні вже вся хатина!.. —
А з сіней стовбом курить,
Мов багаття, дах горить.
— Захисти ж нас, милий Воже!
Рятувать ніщо не зможу,

Згорить все з людьми й з двором —
Де ж не взявся Зух з цебром,
Враз метнувся він до криниці,
Й знову сталася дивниця:
Лиш поглянув на вогонь, —
Став із пса великий слонь.
Свою довгую трубицю
Він занурив у криницю,
Й нею сикав аж на дах,
І на вікна, й по стінах.
Воду він метав угору,
Було б добре, як би впору —
Та ж дах ось-ось і впаде
І кінець дідам прийде!
Слон — у двері хоботище,²³⁾
Хап Артима за ножище, —
Витяг з лірою на сніг
Й по Матвія враз побіг.
Як Матвій вхопивсь рукою,
Й його витяг слон трубою.
Врятував — і враз і щез
Цей таємний, хитрий пес.
Хата ж далі ще куріла,
Й знову дужче розгорілась,
І пожар свого допняв:
Хижу з снігом ізрівняв.
Залишилася дрібниця:
Саж свинячий та криниця.
А пустив усе на дим
Необачний дід Артим.
Стало в хаті холодніти —
Й він схотів себе зогріти,
А що випити був рад, —
В торбі мав денатурат.²⁴⁾

Потім зашкребло у карку,
Й запалив сіпсць цигарку,
На діл іскру опуствив
І пожежу так вчинив..
Що ж їм нині починати?
Де в морози ночувати?
Хоч врятовано дідів,
Так згорів їм дім, і хлів..
І порадила Горпина:
— Йдіть у саж. Там є перини,
Ще лишились і коржі... —
Й оселилися в сажі..

А тимчасом Ромко знизу
Валить, скільки можна, хмизу,
А над вечір на санках
Потяг дрова по снігах.
Приволік санки в долину,
Але ж — леле! Ні хатини,
Ні обори, ні хлівця —
Самі чорні деревця.
Чорний саж. В льоду криниця..
Що за дивная дивниця?
А де ж хата? А де хлів?
Зникло все: ввесь двір згорів!..
А де ж Зух? Та не питайте,
Дальшу картку обертайте;
Розділ шостий вам несе
Повну відповідь на все..

VI.

У тісенькому свининці
Умостилося на перинці
Трое хворих жебраків..
Ой-ой! Скільки прикрих слів!..

Матвій злиться, ледве диха:
 — Спїрт, тютюн всїм людям лихо...
 Хай би колом в горлі став!
 Дїд в дитячий розум впав... —
 І Горпина теж злостиво:
 — Гарна кооператива
 З божевїльних, чи дурних,
 Що собї накоять лих
 І сидять в сажї, як свинї,
 То дарма, що на перинї!

От так, Ромку-молодець,
 Чи й ти маєш тютюнець? —
 Й на Артима зирка злісно:
 Став їм нинї ненависний.
 Та ж Артим лише вітхав,
 Як замовкли ж, проказав:
 — Слухай, Ромцю, небораку...
 Ти привїв того собаку,
 Що великі дива втяв...
 Чи б він нас не врятував?
 Сам я, мабуть цеї ночі,
 Вже на віки замкну очі,
 Поки ж ще в труну не ліг,
 Хочу свій загладить гріх.

Може б він направив шкоду...
А за те у нагороду
Та на коштів покриття
Всі ощадності життя
Віддам радо. Ще й в офіру
Свою псу дарую ліру!.. —
Й дід із жури зарідав,
Сорочки на грудях рвав.
А Ромась також заплакав
І рішив знайти собаку
На землі, чи у воді,
Щоб не був дід у біді.
— Не ламайте, діду, руки,
Не впадайте ви в розпуку,
Обіцяйте більш не пить...
Я ж подамся пса ловить.
Мабуть він близенько двору
Десь заліз в теплішу нору. —
Й вийшов Ромко із сажа...
Місяць круглий, як діжа,
Жмурить очі по потребі,
Перекочується в небі,
Під ним біжить сила хмар,
Мов ідуть полки примар,
Сяють зорі — ночі квітки...
Став Романко біля хвіртки:
— Ех! Піду під ті стіжки,
Де дав Зуху пиріжки...
Зуху ж, де ти?! — Й ще два кроки
Не зробив, як від потоку
На снігу помітив рух:
Мчить до нього Клаповух.
Розповісти не зумію,
Як йому Ромась радіє,

Гладить, ніжно обніма...
Також рада й твар німа...
Ромко жалував Горпину,
Як тягала псу перини,
Повідав, як дід Артим
Ледве чується живим.
Як він хоче вже вмирати, —
А потім почав казати:
— Поміркуй но, Зуху, так:
Я — жебрак, і ти, — прошак,
Я — людина, ти — собака,
А біда у нас однака,
Тож скажу я по душі:
Ми, братко, — товариші!
Як зустрілись ми при стозі,
Тряслись мені й руці, й нозі,
Та ж побачив я й тоді,
Що обоє ми — в біді.
Не питав я: хто ти зроду,
Але ж стало тебе шкода,
І про свій забув я чуб,
Що Матвій мені б обскуб
За порожню ту торбину,
Що умяв ти за хвилину...
Ти ж віддячивсь в десять крат,
Дбав про мене, наче брат...
Й винен я тобі, колего,
Але знов прошу, сердего,
Із великого жалю:
Поможи! — Тебе молю!
Старців треба пожаліти,
Треба тих дідів нагріти,
Поможи іще раз їм,
Хай збагне жебрак Артим:

Що хто серцю дасть ствердіти, —
Тому тяжко в світі жити,
 І живе той, як в імлі...
 Та ж на світі — не всі злі!
Добрість покажи собачу,
Я ж за те тобі віддячу. —
 Зух погодивсь: — Гав-гав-гав!
 Й на знак згоди лапку дав.
На коня враз обернувся,
На Романа оглянувся, —
 Ромко — миттю у сідло, —
 В полі тільки загуло!

Полетів, мов блискавиця,
Впрост до баби-чудівниці...
 Прошу справно прочитать
 І з відьмами не змішать!
Бо ж ця наша чудівниця —
Не та лиха чарівниця,
 Що на вас наводить страх,
 Як зустрінете в казках.
А була то чудівниця...
В тім велика є ріжниця,
 От, скажім, як у грибах:
 Один — добрий, другий — жах!
Моримухи й печериці
Виглядають, мов сестриці,

А на ділі — ніч і день:
Одну — в кіш, другу — об пеня!..
Цього дня була щаслива
Наша »кооператива«:
Бабка смачно спала ніч,
Бо нагріла добре піч.
Відпочила смачно вдома,
Не вчувала в тілі втоми,
Тому була й моторніша,
І жвавіша, й веселіша.
Хто бо спить у власній хаті,
Тому весело й вставати,
Хто ж з-весела позира, —
Цей нахильний до добра.

VII.

Під порогом кінь спинився,
На коліно ісхилився,
Знову з нього став цуцак,
При нім Ромко, як козак...
Чудівниця ж їм — без злости:
— Ну, вітайте, милі гості!
Я б цікава була знать,
Хто вас міг сюди пригнать? —
Потім Зуху — каже знову:
— Псе! Вертаю тобі мову! —
Озвавсь Зух, як чоловік:
(Ромко радше був би втік!)
— Славна пані, гідна шани,
Ви простіть мене й Романа,
Як зявились ми невчас,
Чи зо сну збудили вас...
Важна є на це причина,
Що несла, як хуртовина,

Нас обох до вас, сюди:
Просим помочі з біди!
Зжальтесь, бабко милостива:
Гине кооператива!
Я вогонь позаливав
І дідів урятував,
Я пізнав на власній шкурі:
Не врятує саж від бурі,
А дивіться, як із піль
Гонить, крутить заметіль!
Як стерпіть мороз бідахам?
Як лишатися без даху? —
Роззявила бабка пащу:
(Ромко дума: — »Ми пропащі!«)
— Що ж від мене уночі
Ви схотіли, паничі? —
Станув Ромко — на два кроки
(Рук, щоправда, не взяв в боки!)
Шапку лагідно ізняв
І ввічливо проказав:
— О, вельможна пані ясна,
Теж прошу і я вас красно
За убогих тих старців,
Що жив з ними много днів.
Прошу вас, як і колеґа... —
Усміхнулася бабега:
— Дам їм щастя ще в цю ніч,
Розбудуй їх, гетьманичі!
Пороби їм все гарненько,
Бідний ти, мій, гетьманенку! —
Роман так і остовпів,
З цього слова зчуманів:
— По якому ж бабка знаку
Гетьманенком зве собаку? —

Й Ромко голову лама:
Чей зійшла вона з ума?
Баба ж до пса лагідненько:
— Маєш щастя, гетьманенку,
Що зустрів тебе Роман:
Тим то менш зажив ти ран.
Ти ж за те став псом жебрачим,
За те жив в сажі свинячім,
Що собаками старців
Ти цькував, немов зайців.

Тож, зміни свою натуру, —
Й скину з тебе псячу шкуру,
Бож збагни ти, сину, сам,
Що й найменших людей псам
На поталу гріх давати —
Й треба вбогим помагати,
А, щоб люд це зрозумів,
Бог на те й старців створив.
Я тобі дала за кару
Виконати покут пару.
Перша: мав ти врятувать
Від загуби старців пять.
Друга: Добрих мусиш вчинків
Також пять зробити, синку!

Де що, знаю, ти зробив,
Та ж не все ще учинив.
 Тож врятуй ти від загину
 Ще одну тільки людину,
Та вчини ще добрий чин,
Тепер уже лиш один!
 Тоді буде усе справно,
 Вийдеш з іспиту ти славно,
Кінець прийде твоїх мук
Й знову станеш гетьманчук. —
 Пані вже хотіла в хату;
 Мов шпигнув хтось Ромця в п'яту,
Він і каже: — Знов простіть,
Мое слово ще прийміть! —
 — Все від вас уже я чула
 Й ні про що я не забула,
Вже піду собі під дах... —
— Хіба ж є у рахунках! —
 — Що ти кажеш? Яка хіба? —
 І замовкла, наче риба,
А Роман враз почина,
Тільки пальці загина:
 — Раз! — Артима та Матвія
 Врятував від сніговія...
Два! — Матвій та дід Артим
Попеклися б... Уже ж дим
 Їх душив... Була б їм кришка,²⁵⁾
 Коли б не слонева кишка... —
— Ну, й чотири ж, а не п'ять! —
— А чому ж не рахувать
 Мене — також жебрака?!
 Процу: справа ось така:
Як би міг в такі морози
Мчати босий я до возу

Без кожуха та взуття
Рятувать дідам життя?
Та й тепер, вже по пожежі,
Що б робив я без одежі?
Через Зуха я живий! —
— Бачу, ти в нас — не дурний!
Ну, нехай вже буде пять,
Тільки ж пятий чин де взять? —
— Допустіть й мене до слова:
Маю відповідь готову! —
Обіззався гетьманчук.
Баба дивиться — ні мрук!
— На ваш розказ за хвилину
Я зроблю старцям хатину,
Ще й довкола буде тин..
Хіба ж то не добрий чин? —
Ну, — всміхнулась чудівниця —
Хай вже станеться дивниця:
Вам повірю на кредит...²⁶⁾
А тепер до дому йдіть! —
В лісі наче засіяло..
В тій хвилині пса не стало,
Й згадка зникла про собак;
А вже там стоїть юнак.
У сапjanових чоботях,
На одежі — повно злота,
Таких років, як Роман,
Гетьманчук — вельможний пан.
Біля панича близенько
Грає білий кониченько.
Ромко дума: — Це — не мій! —
Зирк: й при ньому кінь, як змії!
На порозі ж при хатині
У ясній, ясній свитині

Стоїть пані, як зоря,
Хоч посватай за царя!
 Й не тим голосом рипучим, —
 Милозвучним і співучим
Каже приязні слова:
— От, і я тепер нова!
 Знайте: хто добро вчиняє,
 Сам себе відмолоджає.
То ж в добрі завжди живіть,
А тепер — мерщій летіть!
 Приведіть старців до тямі,
 Помагайте людям з ями,
Люди ті живуть в імлі,
А серця їх не є злі! —
 І з цім зникла чудівниця...
 Юнаки ж, неначе птиці,
Подалися вміть домів,
Рятувать ще раз дідів.

VIII.

То не вихор в полі гонить —
То летять баскії коні,
 Сріблом куті, вкриті злотом,
 Уже добре вміті потом,
Бо на них, немов орлята,
Гарні, сміливі хлопята
 Мчать, без огляду на ніч,
 Наш Роман і Гетьманич.
Біля сажу зупинились,
До дверцяток нахилились:
 Щось нічого там не чуть —
 Не гризуться й не хропуть.
Ромко шепче: — Надто тихо!
Чи не сталося вже лихо?!

А Гетьманич: — Але, ні!
Йди, поможеш ти мені!
Витягни ту довгу лату
Й розплянуємо тут хату.
Оттут-о та онтам-о
По кімнаті всім дамо.
Зачеркни онтам їдальню,
Тут Горпині зробим пральню,
Тут — спіжарню, там — купіль
(Ноги мочити у сіль).
Тут поставимо пекарку
(Мусить взяти й куховарку!)

Біля кухні — схови два
І для їжи, й для питва.
В цілім домі уся нова
Хай їм буде обстанова,
Тут — комора, а тут — вхід,
Під ним буде склеп на лід,
Схов на дрова, тут — пивниця... —
— А де ж піч на сушениці? —
Почав Ромко легко кпить —
Як їй, не сушивши, жить? —
— Не жаргуй, вже ж пізня ніч... —
— Все таки, зроби їй піч! —
— Хай!.. В подяку за перини
Зроблю ще й на вудженини! —

— Онтам буде добрий сад. —
 — А тут — нехай виноград! —
 — Тут із рибою ставочок... —
 — Зроби вже враз і млиночок! —
 — Там левада. А тут — гай! —
 — Прибудуй ще водограй! —
 — А там буде господарство,
 То Матвієве вже царство:
 Стайня, пасіка, курник,
 І воловня, й голубник,

Шопа та хлів на корови..
 (Хай живуть йому здорові!)
 Це вже матимуть, аж-аж! —
 — А забув ще ти про саж! —
 — Лишимо сажка старого,
 Всім по згадках дорогого,
 Ще кошару, схов на гній... —
 — От, радітиме Матвій! —
 — Ще крлям поставлю буду,
 Та й про пса я не забуду,
 А ти, Ромку, — на коня
 Й шпар кругом, так навмання,
 Аж оту обідь леваду,
 Там прийдеться кінець саду.

Де торкнеться землі кінь,
Там стоятиме плетінь!²⁷⁾ —
Розказав так Гетьманенко
Й сам пішов будить стареньких,
Ще й до сажу не дійшов,
Як масток був готов...

* * *

Чи ж вам маю говорити,
Як раділи, наче діти,
І старі, і юнаки —
Всі чотири жебраки?..
Довго рипали скрізь двері,
Всі забули й про вечерю:
Оглядали кожну річ,
Заглядали й в склеп і в піч..
За стіл сіли всі статечно,
Помолилися сердечно,
Я ж таке смачне щось їв,
Що й сказати би вам не вмів,
Який смак і вигляд мало,
Немов сало — і не сало,
І не масло, й не мигдаль..
Забув назву... Такий жаль!
Як наїлися всі в міру,
Взяв Артим кохану ліру,
Й з-під його умілих рук
Вилетів чарівний звук.
Вже Артим співати мав,
Аж тут дім весь засіяв, —
Розсвітився й сад, і двір —
Ледве міг стерпіти зір:

То зявилась чудівниця —
Красна пані, як зірниця:
— Вас вітаю і ваш дім,
Будьте всі щасливі в нім!
А чарівний цей пакунок
Вам на входини²⁸⁾ — дарунок.
Повен він всього добра,
Тільки ж з ним така є гра:
Торк! — і сповниться бажання,
Але ж мусить все жадання

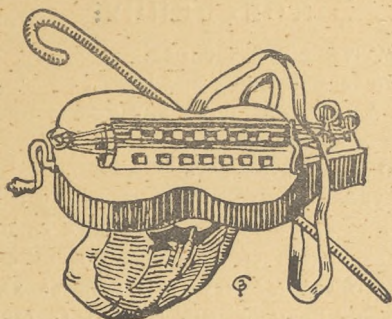

Бути лиш у трьох словах —
Й станеться в один все мах! —
Стиха пролунало в хаті:
— Важко в трьох словах сказати! —
— На те й зроблено гачок,
Щоб не було балачок,
Бо ж за многими словами
Забуваємо ми й сами,
Що є важне, а що — ні..
Ну, так говоріть мені!
Починай, сліпий Артимер!
Ти ж найстарший поміж ними.

Доторкнись одним перстом!... —
— Стати зрячим юнаком! —
— Так! Прозрій і змолодній!
Йди, Матвіє ти, старий,
Хочеш що, — скажи лиш ти! —
— Сил, здоровля, доброти! —
— Ну, бажай тепер, Горпино! —
— Уздоровте ноги, спину! —
— Що ж бажатиме Роман? —
— Дякую, я й так вже пан,
За все дякую вам красно,
Милостива пані ясна!..
— Досить я дістав наук! —
Обізвався Гетьманчук —
І за все складаю дяку:
І за саж... і за... собаку...
І що вбив свою пиху,
Й змінив вдачу я лиху...
Коли ж можна ще й три слова,
Маю бажання готове,
Що з душі в мене пливе:
— УКРАЇНА ХАЙ ЖИВЕ! —
— Добрі, любі ви хлопята!
Процвітає хай ця хата!
З вами свіжа, як вода,
Стала й я знов молода. —
Ясні проміні сіяли,
Щастям всі серця заграли,
А дзвінкий Артимів спів
В світ широкий полетів:
»Дяка і слава людям незлосливим,
До убогих щиро милостивим,

Дяка і слава всім, що серцем добрі,
Й на борню зо злом стають хоробрі...

Слава добрим завжди й нині
По всій нашій Україні«...

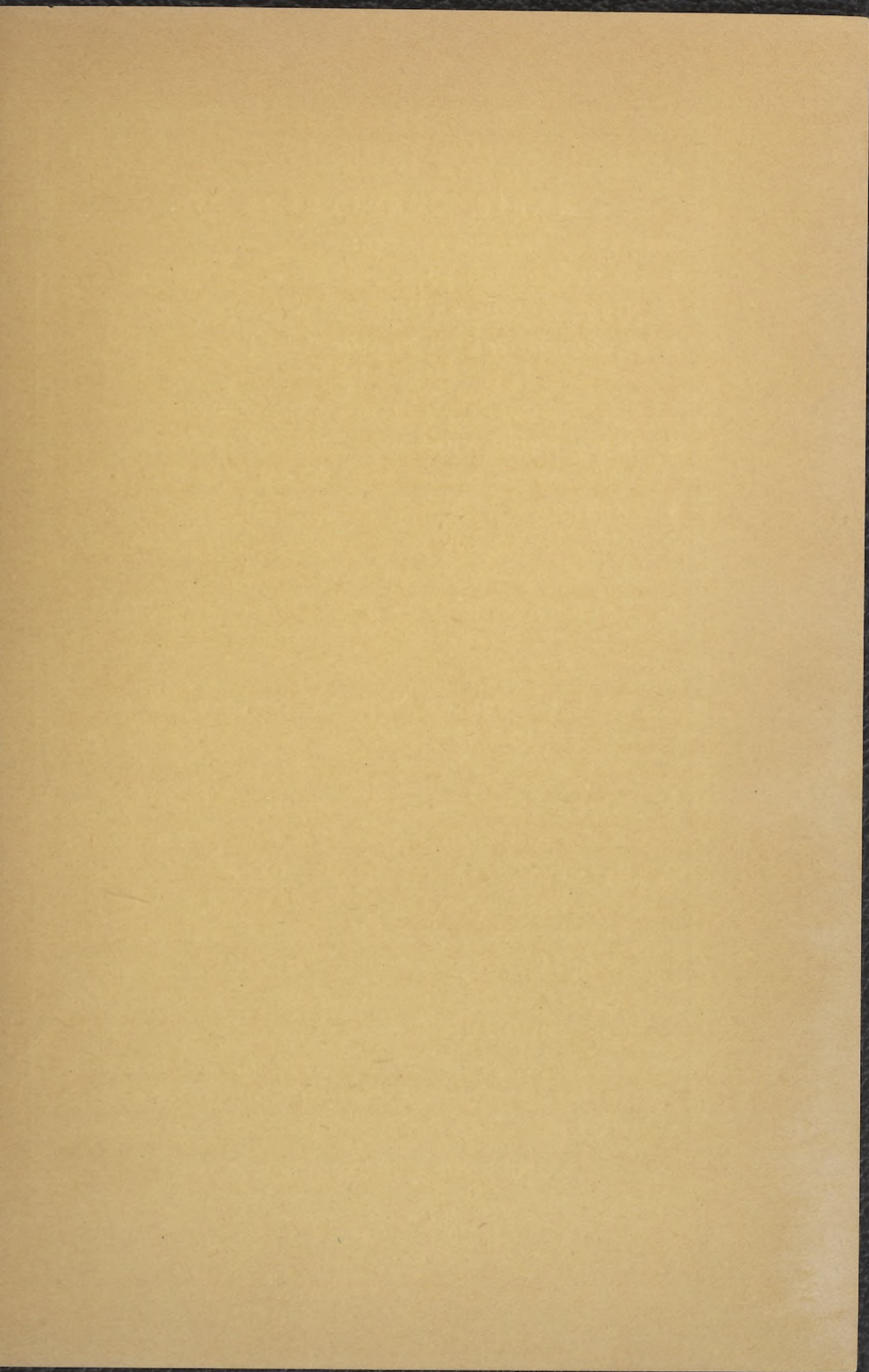

ПОЯСНЕННЯ:

- 1) Хмиз — ломачця, ріщя, хворост.
- 2) Хижа — хата (лемківський вислів).
- 3) Скоромні дні — дні, що в них можна їсти товсті страви.
- 4) Альмужна — милостиня.
- 5) Девяносто — дев'яносто.
- 6) Луда — полуда, більмо на рогівці очей у сліпих.
- 7) Крижаниці — різані сушені яблука та грушки.
- 8) Трембіта — довга, дерев'яна (звичайно скручена з кори) труба наших гірських пастухів (гуцульських).
- 9) Байрак — лісок у долині між горами (татарське слово).
- 10) Шолудивий — паршивий.
- 11) Тетеріти — торопіти, дубіти (зо страху).
- 12) »Прикусити язика« — значить, помовчати саме тоді, як кортіло щось сказати.
- 13) »Дай для друга вола й плуга« — народня приповідка, яка означає, що для приятеля слід зробити все йому потрібне.
- 14) Хуга — буря, заметіль.
- 15) Попіл з полін — бідні люди кладуть на хворі ноги теплі »припарки« з попелу.
- 16) Кирпа — задертий ніс.
- 17) Саж — хлів, куча.
- 18) Герлига — велика палиця, костур.
- 19) Папуша — вязка тютюневого листя.
- 20) Дзига — бомок, вертілка.
- 21) Соломяниці — взуття вивязане (зроблене) з соломки.
- 22) Євовий — івовий, з лісової верби.
- 23) Хоботище — хобот, труба слона.
- 24) Денатурат — зіпсутий спирт, що його вживають погані п'яниці.
- 25) Кришка (криска) — тут на означення, був би їм кінець.
- 26) Кредит — тут на означення довіря, на слово.
- 27) Плетінь — плетений тин, пліт.
- 28) Входини — урочистість з нагоди заселення нової будови.

8348 / 36

13 PAZ 1936

„ВІБЛІОТЕЧКА НАШОГО ПРИЯТЕЛЯ“

Львів, Сикстуська 39а.

видала досі наступні випуски:

1. „З небесного городчика“ — вичерпане.
2. „Було колись на Україні“ — I. часть, вичерпане.
3. „Було колись на Україні“ — II. часть. Великокняжа доба. — Ціна 90 сот. (з пересилкою 1'05 зл.). На кращому папері 10 сот. дорожче.
4. „Божі стежечки“ — гарненькі оповідання до Божих заповідей. — Ціна 85 сот. (з перес. 1 зл.)
5. „Байки“ — найславнішого французького байкара Ля Фонтена в гарному переспіві Я. Вільшенка. — Ціна 75 сот. (з перес. 90 сот.)
6. „Тайна хлопяти“ — цікавий життєпис одного святого хлопчика. Будуючий зміст! — Ціна 80 сот. (з пер. 95 сот.)
7. „Було колись на Україні“ — III. ч. Ростиславичі. — Ціна 85 сот. (з перес. 1'— зл.) На кращому папері 10 сот. дорожче.
8. „Юнак Тако“ — пригоди молоденького індіанського місіонера. — Ціна 75 сот. (з перес. 90 сот.)
9. „Зух-Клаповух і Роман Лопух“ — чарівна казка Королева Старого. — Ціна 75 сот. (з перес. 90 сот.). З портретом автора на крейдовій картці 10 сот. дорожче.

„Бібліотечка Нашого Приятеля“ виходить квартално (що три місяці). Книжки гарно ілюстровані.

У передплаті „Бібліотечка“ дешева, бо разом із поштовою пересилкою коштує: річно (чотири книжки) тільки 3— зл., піврічно (дві книжки) 1'50 зл.

Ставайте передплатниками!

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017820491